

Új Pterophoridae nemzetség és faj Magyarországon: a *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) (Microlepidoptera: Pterophoridae)

FAZEKAS IMRE

ABSTRACT: (The New Pterophoridae Genus and Species in Hungary. The *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847)) – The author has found the *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) species in two Hungarian nature conservations areas. The places of occurrence can be found on the territories of forest-steppes (dry forest-steppe with long dry summer.). Mostly the *Salvio-Festucetum rupicolae*, *Achilleo Festucetum pseudovinae*, *Artemisio-Festucetum pseudovinae* (Great Plain, Fáspuszta) as well as *Corno-Quercetum*, *Aceri tatarico-Quercetum* and *Chrysopogono-Caricetum humilis* types of associations are characteristic for the foliage of living places (Fót, the Somlyó Hill, 242 m). The nutritive plants of the species, which are known from the literature, do not live in Hungary, so maybe there is the point of a new nutritive plant. The pattern of wings and the structure of genitalia are demonstrated in detailed drawings in the study. It publishes the map of geographical spreading of *Stangeia siceliota* first on the basis of studies up till now (by ARENBERGER, FAZEKAS and GIELIS). The Hungarian characterization gives a summary of the *Stangeia* genus description and biogeographical data. The study looks over the abiotic and biotic characteristics of the spreading area of *S. siceliota* species. It determines that the species reaches the northern border of its geographical spreading in the Carpathian Basin in the zone of temperate steppe climate vegetation (Fót, Somlyó Hill 242 m, N of Budapest). The new Hungarian data of the *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847): @, Bélmegyér, Fáspuszta, 26. 08. 1997 leg. Szabóky, UTM code ES 18. @ Fót, Somlyó Hill, 242 m, 09. 10. 1997 leg. Szabóky, UTM code DT 67, gen. prep. Fazekas, No. 3014, in coll. Natural Historical Collection at Komló, Hungary.

Bevezetés

A magyar *Pterophoridae* fauna eddig megjelent rendszertani és faunisztikai jegyzékében (FAZEKAS, 1992, 1994, 1996) 60 fajt mutattam ki hazánkból, majd további két taxon előkerüléséről számoltam be (FAZEKAS, 1997): *Stenoptilia pneumonanthos* (Büttner, 1880), *Agditis tamaricis* (Zeller, 1847). Az újabb vizsgálatok alapján a *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) előfordulása is bizonyított Magyarországon, amely egyben új nemzetség és új faj a Kárpát-medence egész területére is. Az új fajt a magyar *Pterophoridae* faunakatalógusban (FAZEKAS, 1996, *Folia Comloensis*, Suppl. p. 21.) a *Pselnophorus* Wallengren 1881 genus után 345/a sorszámmal kell besorolni.

Genus *Stangeia* Tutt, 1905

Stangeia Tutt, 1905; *Entomologist's Rec.* J. Var. 17:37. Typus-faj: *Pterophorus siceliota* Zeller, 1847.

Taxonómiai helyzet: *Pterophoridae* Zeller, 1841; *Pterophorinae* Zeller, 1841; *Oxyptilini*, *Stangeia* Tutt, 1905.

Leírás: A fej enyhén nyújtott, a homlok lekerekített, pikkelycsomót nem visel. A palpus karcsú, ferdén felfelé hajló, utolsó íze enyhén lefelé mutató, bazálisan erősen pikkelyezett (1. a ábra). Az elülső szárny keskeny, a tollak kihegyesedők. Az R1, R2 és az R5 hiányzik,

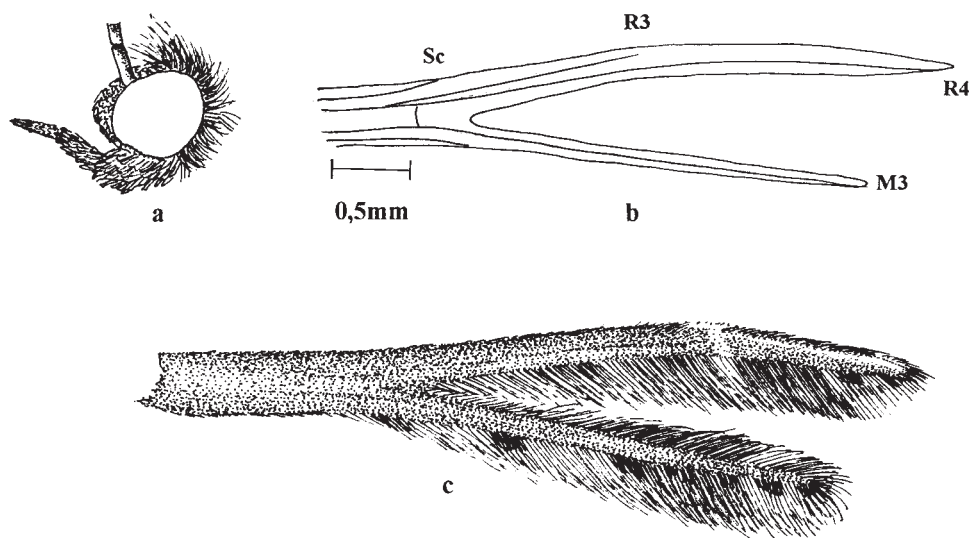
az R3 és az R4 különálló (1. b ábra). A hátsó tollban csak az M3 látható, a CU1 és a CU2 hiányzik .

A hím genitáliában a valvák szimmetrikusak, nyújtottak, sarlószerűek, egyszerű struktúrájúak. A tegumen és a vinculum kifejlett. Az aedoeagus apexe kúpszerűen kihúzott, ívben elhajló.

A nőstény genitáliában az ostium négyzet alakú, az antrum kerek és rövid. A ductus bursae közepesen hosszú, keskeny. A corpus bursae kissé nyújtott, signumtól mentes. A 7. tergít két ujjszerű nyúlványt visel.

Biológia: A fajok *Cistus*, *Sanguisorba*, *Dittrichia* és *Ononis* növényeken élnek. Egy vagy két nemzedékesek. Meleg, száraz, arid, szemi-arid élőhelyeken szürkülettől késő éjszakáig repülnek. Az imágókat a mesterséges fény vonzza.

Földrajzi elterjedés: A *Stangeia* nemzetségnek eddig csupán 4 fajt írták le. A palearktikumból csak a *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) mutatható ki. A *Stangeia distancia* Clarke, 1986, a *Stangeia rapae* Clarke, 1971 és a *Stangeia xerodes* (Meyrick, 1886) pedig az afrotropikus-, az indomaláj-, az ausztráliai és a pacifikus faunarégiók lakója.

1. ábra. A *Stangeia* fajok feje (a), elülső szárnyának erezete (b) és habitusképe (c) a *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) típusfaj alapján. – Fig. 1. Head (a), wing venation (b) and wing patterns (c) of *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847)

***Stangeia siceliota* (Zeller, 1847)**

Pterophorus siceliota Zeller, 1847. – Isis von Oken (1847): 907. Locus typicus: Szicília. Synonyma: *Pterophorus ononidis* Zeller, 1852.

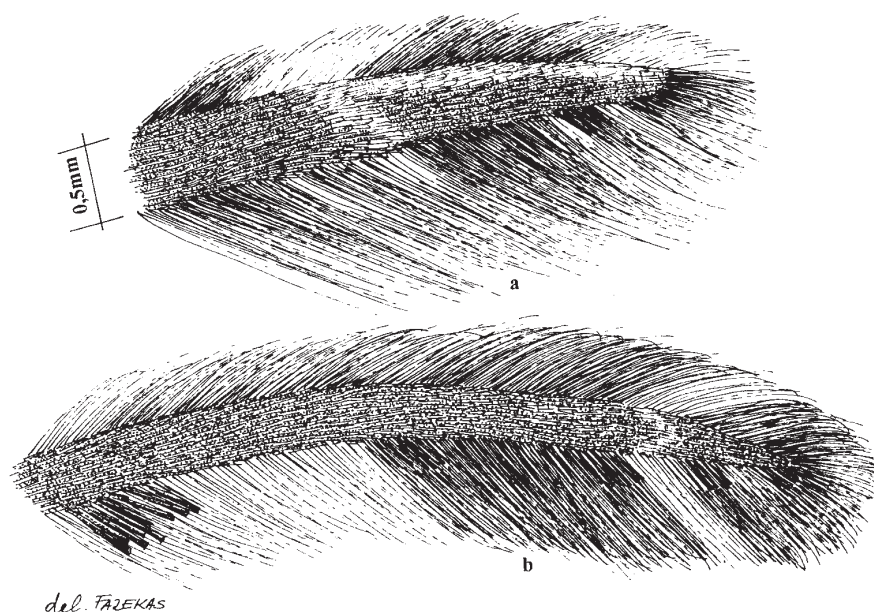
A faj leírása: Az elülső szárnyak fesztávolsága 12–16 mm. Az alapszín szürkésbarna. Az 1. toll csúcsán a costa mentén vékony fehér csík húzódik, amelyet bazálisan haránt irány-

ban szintén egy fehér csík zár le. A rojtban két fekete pikkelycsomó van. A 2. toll vége előtt egy V-alakú halvány, fehér folt található, amely hiányozhat is. A rojtban 5 fekete pikkelycsomó van, sötét és világos színű mezőkkel váltakozva (vö. 2. ábrával).

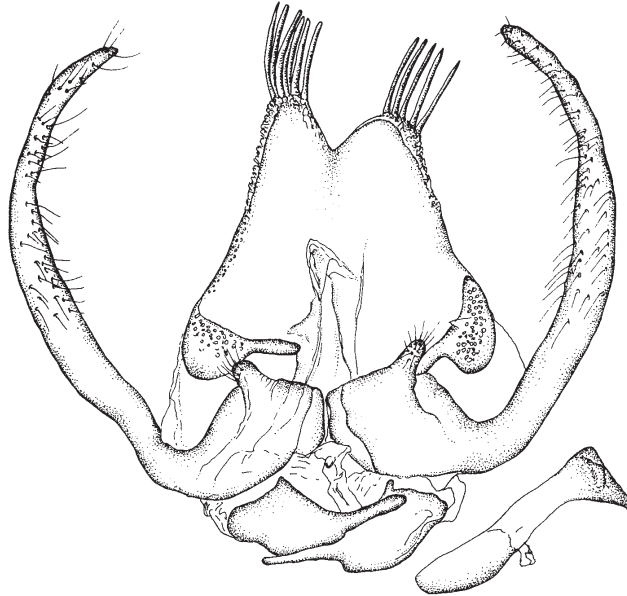
Hím és nőtény genitáliák: azonosak a genus leírásban ismertekkel (3. és 4. ábrák).

Biológiája: Az imágók áprilistól októberig repülnek (GIELIS, 1996). A hernyók polifágok, a Mediterráneumban főleg *Cistus monspeliensis*, *C. albidus* és *C. salviaefolius* növényeken élnek. ARENBERGER és JAKSIC (1991) szerint *Ditrichia viscosa*, *Ononis natrix* és *Sanguisorba* spp. fajokon is megtalálták. A Kárpát-medencei tápnövények körét feltehetőleg az *Ononis pusilla*, *O. spinosiformis*, *O. spinosa*, valamint a *Sanguisorba minor* növényfajok között kell keresni.

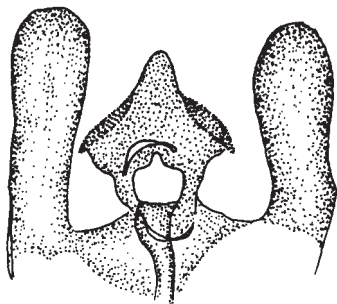
Magyarországi lelőhelyek: Az első hiteles magyarországi példány a Körös-menti-síkságról, a bélmegyeri Fáspuszta Természetvédelmi Területről került elő (1997. 08. 25. leg. Szabóky). A *S. siceliota* lelőhelyét főleg újholocén agyag és szikes iszap, valamint felsőpleisztocén iszapos lösz borítja. Az évi középhőmérséklet 10,6–11,0 °C, a csapadék összege 520–580 mm. A habitatot elsősorban löszpusztarétek (*Salvio-Festucetum rupicola*) és részben füves szikesek (*Achilleo-Festucetum pseudovinae*), valamint ürmös szikes társulások (*Artemisio-Festucetum pseudovinae*) uralják (KERTÉSZ, 1991). Fáspuszta jellemző erdőfragmentuma a tölgy–szil–kőris keményfaliget (*Fraxino pannonicae-Ulmetum*).

2. ábra. A *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) elülső szárnyának rajzlati elemei: a felső toll apikális részlete (a), az alsó toll (b). Leleőhely: Fót, Somlyó-hegy. – Fig. 2. Wing patterns of *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847). Locality: H-Fót, Somlyo Hill

3. ábra. A *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) hím genitáliája: H-Fót, Somlyó-hegy, gen. prep. Fazekas, No. 3014. – Fig. 3. Male genitalia of *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847): H-Fót, Somlyo Hill, gen. prep. Fazekas, No. 3014

4. ábra. A *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) nőstény genitáliája (részlet): CH-Vaud, Glion, gen. prep. Gielis, No. 2208. Fig. 4. Female genitalia of *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) partial: CH-Vaud, Glion, gen. prep. Gielis, No. 2208

A második példány a Gödöllői-dombság nyugati peremén, s a Pesti hordalékkúp-síkság keleti határán kiemelkedő fóti Somlyó-hegyről (242 m) vált ismertté (1997. 10. 09. leg. Szabóky). A lelőhely tágabb környezetének évi középhőmérséklete 9,5–10,0 °C, a csapadék összege 600 mm. PÉCSI et al. (1958) szerint a hegyet pectenés, homokos kavics, meszes homok, bryozóás durvamészakő, riolit- és andezittufa agglomerátum építi fel. Uralkodó növénytársulása a melegkedvelő tölgyes (Corno-Quercetum), az ÉK-i oldalon tatárjuharos tölgyessel (Aceri tatarico-Quercetum). Az édesvízi mészkövön karsztbokorerdők (Ceraso-Quercetum), sziklafüves lejtősztyeprétek (Chrysopogono-Caricetum humilis) és pusztafüves lejtősztyeprétek (Cleistogeni-Festucetum rupicolae) foltjai található (FEKETE & KOVÁCS, 1982).

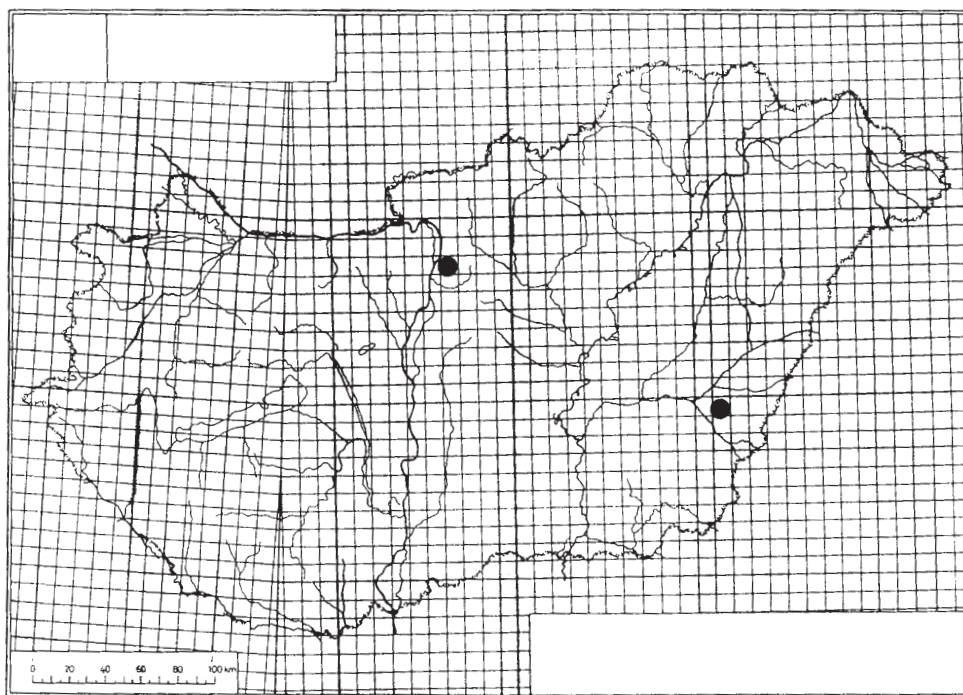
Hazánktól délre Dalmáciában Orno-Quercetum, Görögországban Ostryo-Carpinion-aegeicum, Oleo-Ceratonion vegetáció zónákban nem ritka. Bulgáriában a Quercetum frainetto-cerris társulásokban igen lokális előfordulású.

Magyarországi adatok: ® ~, Bélmegyer, Fáspuszta, 1997. 08. 26. leg. Szabóky, UTM ES 18; – ®, Fót, Somlyó-hegy, 1997., 10. 09. leg. Szabóky; gen. prep. et det. Fazekas, No. 3014. UTM DT 67.

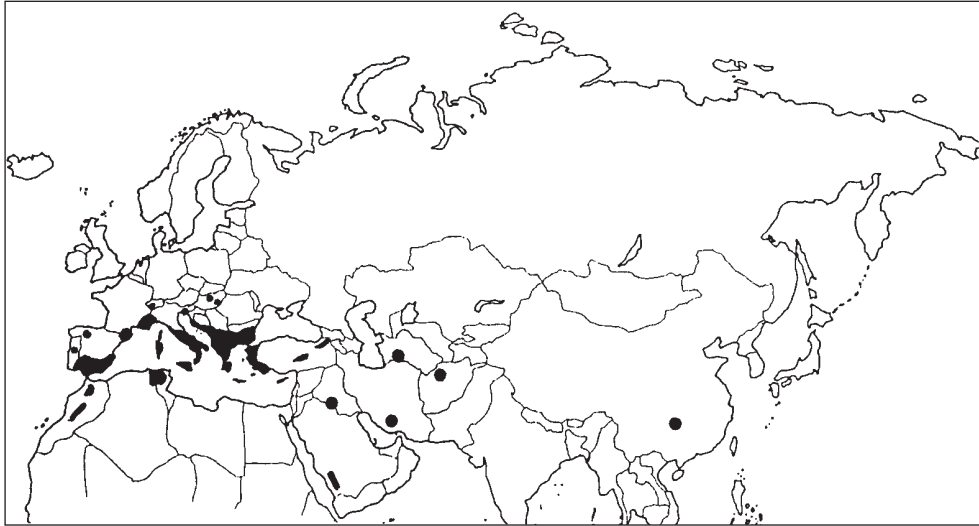
Földrajzi elterjedése: Kanári-szigetek, Marokkó, Algéria, Ibériai-félsziget, Franciaország, DNy-Svájc, Olaszország, Korzika, Szardínia, Balkán-félsziget, Magyarország, Ciprus, Kréta, Kisázsia, Szíria, Libanon, Izrael, Jordánia, Irak, Irán, Türkmenisztán, Afganisztán, Szaúd-Arábia (Namas) és Kína (Hunan).

A *S. siceliota* areájának súlypontja D-Európában és a Közel-Keleten a meleg nyarú, mediterrán éghajlatú területekre esik, ahol az évi középhőmérséklet meghaladja a 14 °C-ot, s a leghidegebb hónap középhőmérséklete 4°C fölött van. A csapadék évi összege általában 500–1000 mm között váltakozik, s a természetes növénytakaró a kemény lombú, örökzöld erdő. Franciaországban, Svájcban a *S. siceliota* belép az enyhe télű, óceáni éghajlatú mérsékelt övi lomberdő öv déli tájaira, míg Bulgáriában izolált populációk találhatók a nedves kontinentális vidékeken.

A Kárpát-medencében a mérsékelt övi sztyep éghajlatú vegetáció fragmentumokban éri el areájának északi határát (Fót, Somlyó-hegy). Arábia DNy-i hegyvonulataiban a trópusi száraz szavanna éghajlaton, a rövid fűvű, száraz, bozótos szavannában található a ma ismert legdélebbi lelőhelye (Asir-hegység, Namas 2000–2350 m).

5. ábra. A *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) elterjedése Magyarországon (UTM térkép). –
Fig. 5. Distribution of *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) in Hungary (UTM map)

6. ábra. A *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) földrajzi elterjedése a palearktikumban (Arenberger, Fazekas & Gielis szerint). – Fig. 6. Distribution of *Stangeia siceliota* (Zeller, 1847) in Palearctic region (by Arenberger, Fazekas & Gielis)

Recens areaképe a kelet–nyugat-palearktikus nagy diszjúkció azon típusát mutatja, ahol a taxon őrzi refugiális eredetét, s jól szemléltetve a neogén végi, még folytonos area kiterjedését, vikáriás taxonok (subspecies, semispecies) elkülönülése nélkül.

Veszélyeztetettség: A magyar populációk nagysága, stabilitása, a habitatok kiterjedése nem ismert. A megismert élőhelyeken kerülni kell az elvonásos fénycsapdák üzemeltetését. Mivel mindkét terület természetvédelmi kezelésben van, a vegetáció fennmaradást biztosítottnak tartom. A hazai *Stangeia siceliota* populációk faunatórténeti és biogeográfiai szempontból európai jelentőségűek. Fennmaradásuk tudományos és természetvédelmi szempontból fontos feladat.

Köszönet

E helyen mondok köszönetet SZABÓKY CSABÁNAK (Budapest), aki a gyűjtött anyagot számomra vizsgálatra átengedte. A habitatok vegetációjáról DOMOKOS TAMÁS (Békéscsaba) és KEVEY BALÁZS (Pécs) nyújtott hasznos információkat. Külön köszönettel tartozom C. GIELIS (NL–Lexmond) és E. ARENBERGER (A–Wien) kollégáimnak, akik hosszú évek óta mindenben segítik kutatásaimat.

Irodalom – References

- ARENBERGER, E. & JAKSIC, P. (1991): Funa Durmitora, 4. Pterophoridae. – Titograd, pp. 225–242.
 FAZEKAS, I. (1992): Systematisch-faunistisches Verzeichnis der Pterophoriden Ungarns. – Nachr. entomol. ver. Apollo, Frankfurt am Main NF, 13:191–200.

- FAZEKAS, I. (1994): Systematisch-faunistisches Verzeichnis der Pterophoriden Ungarns, Nr. 2. Ergänzungen. – Nachr. entomol. ver. Apollo, Frankfurt am Main NF, 15: 25–27.
- FAZEKAS, I. (1996): A Systematic Catalogue of the Pyraloidea, Pterophoroidea and Zygaenoidea of Hungary. – Folia Comloensis, Suppl., pp. 3–34.
- FAZEKAS, I. (1997): Az *Agdistis tamaricis* (Zeller, 1847) és a *Stenoptilia pneumonanthus* (Büttner, 1880) előfordulása Magyarországon. – Állattani Közl., 82: 29–38.
- FEKETE, G. & KOVÁCS, M. (1982): A fóti Somlyó vegetációja. – Bot. Közl., 69: 19–31.
- GIELIS, C. (1996): Microlepidoptera of Europe, 1. Pterophoridae. – Apollo Books, Stenstrup, pp. 5–222.
- KERTÉSZ, É. (1991): A Bélmegyeri Természetvédelmi Terület flórája. – Munkácsy M. Múz. Term.-tud. adattára, Békéscsaba, p. 25.
- PÉCSI, M., MAROSI, S. & SZILÁRD, J. ed. (1958): Budapest természeti képe. – Budapest, pp. 1–744.

FAZEKAS Imre
Komlói Természettudományi Gyűjtemény
Natural Historical Collection at Komló
Városház tér 1.
H-7300 KOMLÓ